

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВЫ

REVIEWS

NA NOWO O HISTORII JĘZYKA*

Agata KAWECKA

Uniwersytet Łódzki

E-mail: agata.kawecka@uni.lodz.pl

ONCE MORE ON THE HISTORY OF LANGUAGE

Agata KAWECKA

University of Lodz

E-mail: agata.kawecka@uni.lodz.pl

Opublikowana nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego kolejna monografia Ivana Petrova¹, poświęcona historii języka bułgarskiego, zasadniczo mieści się w głównym nurcie jego zainteresowań badawczych, jednakże w odróżnieniu od znakomitej części jego dotychczasowego dorobku naukowego, skupiającego się na zagadnieniach związanych z rozwojem systemów języka bułgarskiego i, w nieco mniejszym stopniu, polskiego (czyli, zgodnie z nomenklaturą stosowaną w lingwistyce diachronicznej, na historii wewnętrznej tych języków²), tym razem poświęcona jest tzw. historii zewnętrznej, obejmującej swym zakresem całokształt czynników historyczno-społeczno-kulturowych z jednej strony towarzyszących historii danego języka, z drugiej zaś – wpływających na jego rozwój (por. Petrov, 2015, s. 9).

W swojej publikacji Autor podejmuje się opisu bodaj najciekawszego i najbardziej dynamicznego okresu w historii bułgarszczyzny – okresu przejściowego pomiędzy średniobułgarską odsłoną tradycji staro-cerkiewno-słowiańskiej, w mniejszym lub większym stopniu obecnej w ówczesnym piśmiennictwie, a tzw. dobą przedodrodzeniową, którą z kolei charakteryzowało oderwanie od tej właśnie tradycji. Okresu, na który przypada również schyłek wielowiekowej epoki rękopiśmiennictwa, wieszczony już w momencie wynalezienia druku i naturalny początek nowej epoki, związany z powołaniem do istnienia nowego bytu: księgi drukowanej. I to właśnie narodziny tej ostatniej na obszarze *Slavia Orthodoxa* pokazuje niniejsza monografia.

---

* Skrócony wariant angielski tekstu opublikowany w: *Studia Ceranea. Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History and Culture of the Mediterranean Area and South-East Europe* 2016, 6, p. 425–426.

¹ I. Petrov (2015) *Od inkunabułów do pierwszych gramatyk. Konteksty rozwoju języka bułgarskiego (koniec XV – początek XVII wieku)*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

² Por. np.: Petrov, I. (2005) *Zdania temporalne w Biblii nowobułgarskiej (1924 r.) i ich odpowiedniki w średniobułgarskim Kodeksie Ochrydzkim (XII w.)*. // *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica* 43, p. 91–110; Petrov, I. (2005–2006) *Древнеславянские источники и функциональный (семантический) подход к изучению развития языковой системы: на примере болгарского языка*. // *Scripta & e-Scripta* 3–4, p. 173–182; Petrov, I. (2007) *Wyrażanie struktur polipredykatywnych w rozwoju języka bułgarskiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Petrov, I. (2008) *Наблюдения върху синтаксиса на старобългарската епиграфика (X–XI век)*. // *Palaeobulgarica/Старобългаристика* 32, 1, p. 36–46; Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2010) *Kamień, który odrzucili budując, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych w funkcji podmiotu*. // *Język Polski* 90, 1, p. 5–15; Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2013) *Nie masz, kto ratując, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych czasu teraźniejszego w zdaniach podmiotowych*. // *Język Polski* 93, 2, p. 65–76; Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2014a) *Gdyby przysięgły człowiek widział kogo raniąc barzo, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych czasu teraźniejszego w funkcji biernej*. // *Język Polski* 94, 1, p. 63–68; Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2014a) *O staropolskich imiesłowach dociekliwie i odkrywczco*. // *Slavia* 83, 4, p. 423–431.

Rozdział pierwszy (*Język cerkiewnosłowiański i jego wpływ na bułgarski: koncepcje opisu i interpretacji*, s. 17–54) poświęcony jest głównie (choć nie wyłącznie) kwestiom terminologicznym. Autor bardzo drobiazgowo przytacza rozbudowany dyskurs, jaki od II połowy XIX wieku toczy się w środowisku paleoslawistycznym wokół definicji ‘język cerkiewnosłowiański’ i terminów pochodnych, ilustrując go licznymi cytatami (czasem może nawet zbyt obszernymi) z bogatej literatury przedmiotu i krytycznie się do niego odnosi, dokonując czasami redefinicji funkcjonujących już pojęć. Dzięki tak solidnej syntezie dotychczasowych opracowań Czytelnik ma szansę szczegółowego zapoznania się z ewolucją tego pojęcia i trudnościami, jakich następczo i następczo nadal jednoznaczne jego zdefiniowanie. Jak wskazuje sam tytuł rozdziału, przeważająca część jego zawartości dotyczy sposobu opisu fenomenu, jakim bez wątplenia był (i do pewnego stopnia ciągle jest) język cerkiewnosłowiański. Jak zaznacza sam badacz, *całościowe zebranie, wyczerpujące krytyczne przedstawienie i gruntowne usystematyzowanie tych poglądów* [dotyczących metod opisu języka cerkiewnosłowiańskiego – A.K.] *jest w tym momencie zadaniem niewykonalnym* (por. Petrov, 2015, s. 27), dlatego też uwagę swą koncentruje na opracowaniach, które ukazały się nie wcześniej niż w II połowie XX wieku. Warto również zaznaczyć, iż nie ogranicza się jedynie do publikacji *stricto* językoznawczych, ale odwołuje się również do badań z innych dziedzin. Specjalne miejsce wśród swoich teoretycznych rozważań o języku cerkiewnosłowiańskim, jego funkcji i wpływie na kształtowanie się języka bułgarskiego z oczywistych względów poświęca opracowaniom bułgarystycznym.

Rozdział drugi (*Inkunabuły i starodruki cyrylickie: zagadnienia taksonomii i nomenklatury*, s. 57–84) Ivan Petrov poświęca przybliżeniu i wyjaśnieniu zawłości terminologicznych (w tym rozbieżności związanych z definicjami pojęć typu *inkunabuł, starodruk, pierwodruk, paleotyp* itp. na obszarze *Slavia Orthodoxa* i nie tylko) oraz problemom systematyzacji i klasyfikacji bazy źródłowej okresu objętego opisem. Zwraca również uwagę na szczególną rolę tekstów towarzyszących zasadniczemu zabytkowi – przedmów, posłowi, kolofonów itp. – za M. Tsibranską-Kostovą (M. Tsibranska-Kostova, 2013³), jedną z najbardziej uznanych współczesnych badaczek problematyki cyrylickich starodruków, określanych konsekwentnie mianem anagrafów. Dokonuje także przeglądu najnowszych i najbardziej kompletnych katalogów paleotypów cyrylickich, pochodzących z europejskich ośrodków drukarskich i odnotowujących zasoby konkretnych księgozbiorów.

W rozdziale trzecim (*Południowosłowiańska paleotypia cyrylicka w XVI w.: podstawowe tradycje i konteksty źródłowe*, s. 87–142) Autor w układzie chronologicznym przybliży czytelnikowi kolejno historię inkunabułów głągolicznych, cyrylickie inkunabuły krakowskie i cetyńskie, paleotypię rumuńsko-bułgarską (w trzech odsłonach) i ośrodki z nią związane, drukarnie weneckie i serbskie i wreszcie – pokrótce – cyrylicką paleotypię wschodniosłowiańską. Co ważne, czyni to nie tylko w oparciu o istniejącą literaturę przedmiotu, ale również w rezultacie pracy z tekstami źródłowymi.

W ostatnim fragmencie swojej książki Ivan Petrov zwraca uwagę na rosnące zainteresowanie ówczesnych drukarzy i ich mecenasów wydawaniem dzieł o charakterze podręcznikowym i leksykologicznym (częstokroć odwołujących się do wcześniejszych tego typu prac), co do pewnego stopnia może być naturalną reakcją na procesy normatywne zachodzące w języku. Wskazuje również najważniejsze publikacje poświęcone „przedgramatycznej” tradycji filologicznej Słowian Południowych (Petrov, 2015, s. 146 i dalej). Podsumowanie rozważań z trzech rozdziałów (s. 143–149) pozwala również domyślać się kierunku, w jakim zmierzać mogą dalsze prace badawcze Autora (s. 144): wielopłaszczyznowej konfrontacji języka paleotypów (zarówno tekstów zasadniczych, jak i anagraficznych).

Na marginesie należy jeszcze zaznaczyć, iż Autorowi niemal wszędzie udało się zachować doskonałą równowagę pomiędzy kompaktowością języka a przejrzystością prowadzonych wywodów, co w pracach naukowych nie jest zjawiskiem powszechnym.

Integralną część monografii oprócz bibliografii (s. 151–187) i wykazu tekstów źródłowych (s. 189–195) stanowi aneks (s. 199–260), w którym, zestawione znowu w porządku chronologicznym, znalazły się tłumaczenia na język polski przedmów, posłowi i kolofonów pochodzących z południowosłowiańskich cyrylickich inkunabułów i starodruków z okresu od końca XV do początków XVII wieku. Stanowi on niejako uzupełnienie rozdziału trzeciego, w którym (w mniej lub bardziej obszernych fragmentach) teksty te były już przytaczane w oryginale i koresponduje z rozdziałem

³ Por. Цибранска-Костова, М. (2013) Сборникът „Различни потреби“ на Яков Крайков между Венеция и Балканите през XVI век. София: В. Траянов.

drugim, w którym Autor wskazuje wagę tego typu tekstów. Warto jeszcze dodać, że autorem niemal wszystkich przekładów zawartych w aneksie jest prof. Aleksander Naumow, wybitny paleoslawista, znawca piśmiennictwa (staro)cerkiewno-słowiańskiego i niezwykle ceniony tłumacz na język polski wielu jego zabytków, a znakomita część tych anagraficzných tekstów publikowana jest w tym miejscu po raz pierwszy. Jest to tym bardziej warte odnotowania, że Ivan Petrov, wskazując kilkakrotnie zasadność wieloaspektowego badania takich metatekstów, dostarcza jednocześnie obszernego materiału do takowych badań.

BIBLIOGRAFIA:

- Петров И. (2005–2006)** Древнеславянские источники и функциональный (семантический) подход к изучению развития языковой системы: на примере болгарского языка. // *Scripta & e-Scripta* 3–4, p. 173–182 (*Petrov, I. Old Slavic Sources and Functional (Semantic) Approach to Studying the Language System Development: the Bulgarian Language Example. // Scripta & e-Scripta* 3–4, p. 173–182).
- Петров И. (2008)** Наблюдения върху синтаксиса на старобългарската епиграфика (X–XI век). // *Palaeobulgarica/ Старобългаристика*, 32, 1, p. 36–46; (*Petrov, I. Observations on the Syntax of Old Bulgarian Epigraphy. // Palaeobulgarica/Starobalgaristika*, 32, 1, p. 36–46).
- Цибранска-Костова, М. (2013)** Сборникът „Различни потреби“ на Яков Крайков между Венеция и Балканите през XVI век. София: Валентин Траянов. (*Tsibranska-Kostova, M. Sbornikat „Razlichni potrebi“ na Yakov Kraykov mezhdu Venetsia i Balkanite prez XVI vek. Sofia: Valentin Trayanov*).
- Petrov, I. (2005)** Zdania temporalne w Biblii nowobułgarskiej (1924 r.) i ich odpowiedniki w średniobułgarskim Kodeksie Ochrydzkim (XII w.). // *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica*. 43, p. 91–110.
- Petrov, I. (2007)** Wyrażanie struktur polipredykatywnych w rozwoju języka bułgarskiego. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Petrov I. (2015)** Od inkunabułów do pierwszych gramatyk. Konteksty rozwoju języka bułgarskiego (koniec XV – początek XVII wieku). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2010)** Kamień, który odrzucili budując, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych w funkcji podmiotu. // *Język Polski* 90, 1, p. 5–15;
- Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2013)** Nie masz, kto ratując, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych czasu terażniejszego w zdaniach podmiotowych. // *Język Polski* 93, 2, p. 65–76;
- Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2014a)** Gdyby przysięgły człowiek widział kogo raniąc barzo, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych czasu terażniejszego w funkcji biernej. // *Język Polski* 94, 1, p. 63–68
- Petrov, I.N., Twardzik, W.B. (2014b)** O staropolskich imiesłowach dociekliwie i odkrywczco. // *Slavia* 83, 4, p. 423–431.